

OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE AKRAN İLİŞKİLERİ

Peer Relationships in Preschool Years

Hülya GÜLAY*

Okul
Öncesi
Dönemde

82

ÖZ

Araştırmanın temelleri: Sosyal yaşamdaki bir takım değişiklikler ve yapılan bazı araştırmalar okul öncesi eğitimin önemini gün geçtikçe arttırmaktadır. Okul öncesi dönemle ilgili yapılan araştırmalardaki bulgulardan biri, yaşamın ilk yıllarındaki akran ilişkilerinin birçok gelişim alanı üzerinde kısa ve uzun süreli etkilerinin olduğudur. Akran ilişkilerinin kalitesi çocuğun sosyal ve duygusal gelişimi için önem taşımaktadır. Zayıf akran ilişkileri psikolojik uyumsuzluğun en önemli belirleyicilerindendir. Bu nedenle, okul öncesi dönemdeki akran ilişkileri ile ilgili çalışmaların artırılması, çeşitlilik kazanması oldukça gereklidir. Buradan yola çıkarak çalışmada, akran ilişkilerinin genel yapısı, okul öncesi dönemde akran ilişkilerinin gelişimi, önemi, konu hakkında Türkiye’de yapılan çalışmalara ve konu ile ilgili önerilere yer verilmiştir.

Araştırmanın amacı: Araştırmanın amacı, okulöncesi dönemde akran ilişkilerinin önemini farklı açılardan inceleyerek konuya dikkat çekmektir.

Araştırmanın veri kaynakları: Okul öncesi dönemde akran ilişkileri ile ilgili araştırmaların bulguları.

Sonuç: Türkiye’de yaşamın ilk yıllarındaki akran ilişkilerine yönelik çalışma örnekleri son yıllarda artış göstermektedir. Ancak sonuçlar göstermiştir ki, konu ile ilgili farklı değişkenlerle ve örneklem gruplarıyla ele alacak kısa ve uzun süreli araştırmalara olan ihtiyaç devam etmektedir.

Anahtar kelimeler: Akran ilişkileri, okul öncesi dönem, akran ilişkilerinin önemi.

ABSTRACT

Bases of research: Some changes are in social life and some researches are increasing importance of preschool education passing day. Researches which related preschool period show that children’s peer relations in preschool period is being the short-term and long-term influences in developments areas. The absence of quality peer relations also appears to be important in children’s social and emotional development. Poor peer relations are highly predictive of psychological maladjustment. For this reason, very necessary to increase and to diversity peer relationship’s researches which about preschool years. Because of this study include general structure of peer relationships, development and importance of peer relationships in preschool period, studies done in Turkey and suggestions related the subject.

Purpose of research: The aim of this research is to attention importance of peer relations in preschool years according to investigate different ways.

Resources of data: Results of researches which related peer relationships in preschool years.

Conclusion: Peer relationships researches which is in the first years of life are increasing in Turkey in recent years. However, the results show that it is still necessary to investigate peer relations of preschool children with the number of measurement instruments and the short-them and long-them researches.

Keywords: Per relationships, preschool period, importance of peer relationships.

GİRİŞ

Yapılan çeşitli araştırmalar, akranların yaşamın farklı dönemlerinde farklı işlevlere ve etkilere sahip olduklarını göstermektedir. Okul öncesi dönem gelişimin hızlı olması ve bireyin hayatında kalıcı etkiler oluşturması açısından önem taşımaktadır. Gelişimdeki hızlilik ve okul öncesi eğitim sonucunda akran

* Yrd. Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, hulyagulay7@hotmail.com

ilişkilerinin ilk örnekleri ortaya çıkmaktadır. Akran ilişkileri, aynı yaşta ya da gelişim, uygunluk düzeyinde olan; benzer geçmiş, değer, yaşantı, yaşam tarzı ve sosyal bağlamı paylaşan kişiler arasında karşılıklılık ve devamlılık gösteren etkileşimlerin bütünüdür (Gülay, 2009b). Konu ile ilgili çalışmalarda, akran ilişkileri ile arkadaşlık kavramlarının sıklıkla birbirlerinin yerine kullanılabilirdiği görülmektedir. Arkadaşlık, akran ilişkilerini etkileyen bir unsur iken aynı kavramlar değildirler. Akran ilişkileri, çocuğun akran grubundaki farklı ilişki türlerini içerir. Arkadaşlık ise çocuğun bir ya da birkaç akranı (ya da akranı olmayan diğer çocuklarla) ile kurduğu duygusal bağı içermektedir. Akran ilişkilerinde düzenli olarak yapılan etkinlikler söz konusudur. Arkadaşlıkta oyun arkadaşı olarak tercih edilen bir çocukla akran etkinliklerinin dışında da zaman geçirilir (Doll, Murphy, & Song, 2003; Kostelnik vd., 2005; Lindsey, 2002; Parker, & Asher, 1993).

Okul öncesi dönemdeki akran ilişkileri, o dönemdeki sosyal ilişkileri, deneyimleri şekillendirmekle beraber, bireyin ileriki yıllardaki sosyal-duygusal uyumunu etkileyebilmektedir. Bu nedenle okul öncesi dönem çocuklarının akran ilişkilerinin gelişiminin, özelliklerinin ortaya konulması gerekmektedir. Bu alanda yapılacak çalışmalar, okul öncesi eğitimin kalitesinin artırılmasını, çocuklara sağlıklı sosyal ilişkiler geliştirecekleri ortamların oluşturulmasını, akranlarıyla sorun yaşayan çocuklara zamanında ve tam anlamıyla destek sağlamayı hatta sorunları başlamadan önlemeyi beraberinde getirecektir. Akranlarıyla sağlıklı ilişkiler kuran çocukların sosyal gelişimleri başta olmak üzere diğer gelişim alanlarında da kısa ve uzun vadede olumlu ilerlemeler sağlanacaktır. Buradan yola çıkarak bu çalışmada, okul öncesi dönem çocuklarının akran ilişkilerine dikkat çekmek, akran ilişkilerinin yapısını inceleyerek benzer kavramlardan farklı olduğu noktaları ortaya koymak amaçlanmıştır.

AKRAN İLİŞKİLERİNİN GENEL YAPISI

Yaşamın ilk yıllarındaki akran ilişkilerinin özellikleri ve gelişim sürecinin daha anlaşılır olması açısından akran ilişkilerinin genel yapısına değinmek önem taşımaktadır.

Akran ilişkileri incelendiğinde, her yaştaki akran ilişkilerinin farklı niteliklere sahip olduğu görülmektedir. Çocukluk dönemindeki akran ilişkilerine genel olarak bakıldığında da, çocuğun içinde yer aldığı sosyal çevrede (akran ilişkileri, sınıf kuralları vb.), kişilerin bireysel özellikleri (sosyal becerileri, saldırgan, sosyal davranışları vb.) ve birbirleriyle etkileşimleri akran ilişkilerinin yapısını şekillendirmektedir (Song, 2006).

Bireysel özelliklerin yanı sıra akran desteği, güç dengesi/dengesizliği akran yapısını şekillendiren diğer unsurlardandır. Örnek olarak, zorba davranışlar gösteren çocukla bu davranışlara maruz kalan çocuk arasında güç dengesizliği bulunmaktadır. Akran grubunun zorba davranışa müdahale etmemesi ve/veya destek olması da şiddetin seyrini etkileyebilmektedir (Song, 2006). Olumlu akran ilişkileri, bazı problemleri (saldırganlık, zorbalık vb.) azaltabildiği gibi olumsuz akran ilişkileri de problem durumları artırabilmektedir (Hodges, Malona, & Perry, 1997; Schuster, 1999; Schwartz, Dodge, Petit, & Bates, 2000).

Görüldüğü gibi, çocukların bireysel farklılıkları, ilişkilerinde sağladıkları destek, aralarındaki güce ilişkin değişkenler, akran ilişkilerini yakından etkilemektedir. Akran ilişkileri, olumlu ve olumsuz davranış örneklerini barındıran çok yönlü bir ilişki biçimidir. Bu ilişkiler, toplumdaki diğer sosyal ilişkilerle de etkileşim halindedir. Akran yapısının içinde yer almayan yetişkinler, çocukların akran grupları yetişkinlerden etkilenmekle birlikte onları da etkileyebilme özelliğine sahiptir (Rodkin, & Hodges, 2003). Şöyle ki anne ve babalar, çocuk

yetiştirme tutumları, çocuklarıyla kurdukları iletişim biçimleri ve oluşturdukları aile yapısı ile doğrudan içinde yer almadıkları akran grubunu dolaylı olarak etkileyebilmektedirler. Benzer biçimde çocuklar da akran etkileşimleriyle şekillenen davranışları ve tutumlarıyla aile içi ilişkileri etkileyebilirler. Akran grubunun ve anne babaların çocuk aracılığı ile birbirleri üzerinde dolaylı olarak çeşitli etkileri bulunmaktadır.

Akran ilişkileri, dikey ve yatay yapılardan oluşmaktadır.

Dikey yapıyı oluşturan unsurlardan ilki, sosyal güçtür. Sosyal güç, çocukların akran grubu içerisinde kabul görmüş bir otorite kaynağı olan çocuk (bu otorite kaynağı, sevilmeyen bir çocuk da olabilir) tarafından kabul edilmesini ifade etmektedir. Dikey yapıyı oluşturan diğer unsur, sosyal konumdur. Sosyal konum, çocuğun akran grubu içerisinde ne kadar sevildiğini ifade etmektedir. Sosyal konumun iki boyutu bulunmaktadır. Bunlar, sosyal etki ve sosyal tercihtir (Rodkin, & Hodges, 2003). Sosyal etki ve sosyal tercih ile şekillenen sosyal konumda, çocuklar beş gruba ayrılmaktadır (Kosir, & Pecjak, 2005; Rodkin, & Hodges, 2003):

1. Popüler çocuklar, yüksek düzeyde sosyal tercihe sahip, pek çok kişi tarafından sevilen, sosyal etkileri üst düzeyde olan çocuklardır.
2. Reddedilen çocuklar, pek çok çocuk tarafından sevilmeyen ve düşük sosyal tercihe sahip çocuklardır.
3. Tartışmalı çocuklar, hem sevilen hem sevilmeyen, yüksek düzeyde sosyal etkiye sahip çocuklardır.
4. Dışlanan çocuklar, çok az sevilen ya da sevilmeyen çocuklar olup düşük sosyal etkiye sahiptirler.
5. Ortalama çocuklar, sevilme ve sevilme değeri arasında ortalama puanlar almış çocuklardır.

Yatay yapıyı oluşturan unsurlar ise şöyledir:

1. Çoklu sosyal ilişkiler (arkadaşlık, akran grupları vb.).
2. Çoklu sosyal ilişkilerin oluşturduğu çoklu ortamlardır.

Akran ilişkilerindeki problemler yatay yapı içerisinde yer almaktadır. Yatay yapıda, heterojen gruplarda hem probleme sahip olan ve olmayan çocuklar bulunmaktadır. Bu yapı içerisinde çocukların sosyal konumları, grubun genel yapısı ile şekillenebilmektedir. Örnek olarak, saldırganlığın, zorbalığın baskın olduğu gruplarda, saldırgan çocuklar, saldırgan olmayanlara göre daha popüler olarak algılanabilmektedirler. Saldırgan olmayan çocukların gruplarında da saldırgan olmayan çocuklar daha popüler olarak değerlendirilmektedirler (Rodkin, & Hodges, 2003).

Bütün bunlar doğrultusunda, akran ilişkilerini oluşturan dikey ve yatay yapının birbirinden farklı olmasının yanı sıra birbirini tamamlayıcı özellikte oldukları da görülmektedir. Yatay yapıyı oluşturan çoklu ilişkiler, dikey yapıdaki sosyal konum ve sosyal etki ile şekillenmektedir. Her iki yapıda da çocukların bireysel özellikleri (yardımsever olma, saldırganlık, liderlik, baskıcı olma vb.), ilişkileri etkilemekte ve genel yapıyı oluşturmaktadır. Olumlu sosyal ilişkiler sevilmeyi, kabul edilmeyi ve olumlu ilişkileri beraberinde getirirken, olumsuz ilişkiler de dışlanmaya, reddedilmeye, sevilmemeye neden olabilmektedir.

OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE AKRAN İLİŞKİLERİNE GENEL BAKIŞ

Son yıllarda kadınların iş yaşamında daha aktif rol almaya başlaması, kalabalık ailelerin yerini çekirdek ailelere bırakması ve giderek artan boşanma oranlarına bağlı olarak tek ebeveynli ailelerin sayısının artması, daha çok sayıda

çocuğun okul öncesi eğitime katılmalarını beraberinde getirmiştir. Çocuklar, okul öncesi eğitimi sırasında, daha erken yaşta akranlarıyla da etkileşimde bulunmaktadır. Bu nedenle yaşanan tüm bu gelişmeler çocukların akran ilişkilerinin önemini de gündeme getirmektedir.

Okul öncesi dönemde akran ilişkilerinin genel yapısı içerisinde çocukların bu dönemdeki etkileşimlerinde önemli olan unsurların belirlenmesi, akran ilişkilerinin net ifade edilmesi ve anlaşılması açısından önem taşımaktadır.

Okul öncesi dönemde, çocuğun sosyal ilişkilerini ve dolayısıyla akran ilişkilerini şekillendiren çeşitli gelişim öğeleri bulunmaktadır. Konuşma becerisi bunlardan biridir. Konuşma, çocukların bilgi almak, bir şeyler anlatmak, tartışmak gibi farklı amaçları gerçekleştirmelerinde önemli becerilerinden biridir. Akran ilişkileri açısından da **konuşma**, çocukların akranlarıyla ilişkilerini geliştirir, akranları tarafından kabul edilmelerini arttırmaktadır. İşbirliği, nezaket, yardımseverlik gibi **olumlu sosyal davranışlar**, yine bu dönemde başlar ve yıllar ilerledikçe gelişir. **Anlaşmazlık ve saldırganlık** da okul öncesi dönemdeki akran ilişkilerinin seyrini etkileyebilecek değişkenler arasındadır (Hay, Payne, & Chadwick, 2004). Okul öncesi dönemde dil gelişimi ile birlikte fiziksel saldırganlıktan sözel saldırganlığa geçiş görülebildiği gibi, yine dil gelişimi anlaşmazlıklar karşısında uzlaşmacı çözümlerin bulunmasını da sağlayabilmektedir (Ladd, Kochenderfer-Ladd, & Coleman, 1996).

Okul öncesi dönemde, akran ilişkilerinin temel niteliklerine bakıldığında, bu dönem çocuğu için **onaylanmanın** önemli bir sosyal destek olduğu görülmektedir. Akranlardan gelen **yardımı kabullenme** ve gerekli durumlarda akranlara **yardım etme** de ilişkileri geliştirecek diğer unsurlardandır. **Olumsuz duyguların uygun biçimde ifade edilmesi** de ilişkileri olumlu yönde etkileyebilmektedir. **Nezaket**, ilişkileri olumlu yönde pekiştirirken, **çatışmalardan kaçınma** da akran ilişkileri açısından önem taşımaktadır (Ladd et. al., 1996).

Okul öncesi dönemde yaş ilerledikçe, akranlarla geçirilen sürelerde artış görülmektedir (Eckerman, & Peterman, 2004; Erwin, 1993; Santrock, 2004). Okul öncesi dönem, çocukların akranlarıyla sosyal kabul adına çeşitli etkileşimler içinde buldukları yıllardır. Bu etkileşimler içinde kazanılan yeni iletişim becerileri, ilişkilerin devamını sağlayacak, uyumu, yakınlığı da beraberinde getirecektir. İletişim becerileri gelişirken, akranlarla yaşanan sorunları çözmek için davranışsal çözümler de üretilir (Hay, 2006). Okul öncesi dönemdeki olumlu akran ilişkileri, yıllar boyunca sosyal kabulü ve sosyal yeterliği etkileyebilmektedir (Walker, 2004). Okul öncesi dönemdeki bedensel, zihinsel, sosyal ve duygusal olgunlaşma da çocuğun sosyal davranışlarında değişime neden olmaktadır. Bu değişim akran ilişkilerinin niteliğini geliştirmektedir (Çetin, Bilbay ve Kaymak, 2002). Bebeklik döneminden okul çağına kadar geçen dönemde, çocukların akran ilişkileri oyunla başlamaktadır. Çocuklar akran gruplarında ilk önce yalnız ya da yetişkin rehberliğinde oynarlar. Bu oyun davranışı yerini işbirlikli sosyal sembolik oyuna bırakmaktadır. Zamanla oyunlar karmaşık, sosyal sembolik oyunlara dönüşmektedir (Howes, & Tonyan, 1999). Okul öncesi dönemde yaş ilerledikçe grup faaliyetlerine de geçilmektedir. Gruplar önce 2-3 kişilik olmakla birlikte zamanla çocuk sayısında artış görülmektedir (Smith, Cowie, & Blades, 2005). Bununla birlikte okul öncesi dönemde çocuklar aynı cinsiyetten akranlarından oluşan oyun grupları da oluşturmaya başlarlar (Fabes, Hanish, & Martin, 2003). Okul öncesi dönemde akran ilişkilerinde ilk deneyimlerin yaşanması da ilk akran problemleriyle bu dönemde karşılaşmak anlamına gelmektedir (Wood, Cowan, & Baker, 2002). Çocuklar bu dönemde, akran ilişkilerinde problemler, başarısızlıklar yaşadıklarında sonraki yıllardaki davranış ve sosyal uyumsuzluk açısından risk altındadırlar. Olumlu akran ilişkileri, çocuğun gelişimini desteklemekle birlikte

akran ilişkilerindeki problemler de ileriki yıllardaki sosyal yeterlik problemlerinin belirleyicisi olabilmektedir (Brown, Odom, & Conray, 2001).

Bu dönemde aile ilişkileri çocuğun yaşamında etkili olmaya devam etmekle birlikte, akranlar da çocuk için sosyal sistem içinde ikincil düzeyde önemli olmaya başlamaktadır (Beyazkürk, Anlıak ve Dinçer, 2007). Bu dönemde akranlarla kurulan ilişkiden zevk duyulmaya başlanır (Yavuzer, 1999).

İlk akran ilişkileri incelendiğinde, gelişim açısından önemli basamaklar (konuşma, sosyal gelişim vb.) başlı başına akran ilişkilerini etkileyebildiği gibi, birbirleriyle etkileşimleri ile de akran ilişkileri üzerinde etkili olabildiği görülmektedir. Aynı zamanda gelişimin doğal süreci içerisinde oyun becerilerinin kazanılması, akranlarla daha fazla vakit geçirilmesi de akran ilişkilerinin belirleyici unsurları arasında yer almaktadır.

0-3 YAŞ ARASI AKRAN İLİŞKİLERİNİN GELİŞİMİ

Bebeğin, doğumdan sonra diğer yeni doğan bebeklerin sesini duyup ağlaması, ilk akran etkileşimi olarak değerlendirilebilmektedir. Altıncı aydan itibaren bebek, etrafındaki diğer bebekler ona dokunduğunda ya da baktığında gülümsemektedir. Bebekler birbirlerinin ağlamasına ağlayarak karşılık vermekte, bir bebek başka bir bebeğin dokunuşuna, ona dokunarak karşılık verebilmektedir (Eckerman, & Peterman, 2004; Hay et. al., 2004). Yaşamın ilk yılında, akran ilişkilerinde sosyal farkındalık ve dikkat ortaya çıkmaya başlamaktadır. Bu yaşta, çocuklar birbirlerine dokunurlar, gülümserler, birbirlerinin hareketlerine dikkat ederler. Bu dönemdeki sosyal etkileşimler, gelecekteki akran ilişkilerinin belirleyicilerindedir (Erwin, 1993). Çocuklar 9.-13. aylar arasında, öncelikli olarak oyuncaklara tepki verirler, bu nedenle buldukları ortamda tek bir oyuncakın olması, akranlarını oyuncakça ulaşmada engel olarak algılamalarına neden olabilir. Diğer bir çocuğun varlığı, oyuncak için kavga etme, diğer çocuğu gergin bir şekilde izleme, ona vurma ve onu ısırma gibi saldırgan davranışlara yol açabilir (Çetin vd., 2002). On iki aylık bebekler yan yana getirildiklerinde, karşılıklı ilişki kurma isteği görülür. Birbirlerine bakar, yaklaşır, keşfeder ve daha sonra oyuncaklarını paylaşırlar. Temaslar kısa sürelidir ve birkaç saniyeden birkaç dakikaya kadar değişebilmektedir (Yavuzer, 2002).

Bebeklerin sıklıkla akranlarıyla aynı ortamlarda bulunmalarını sağlamak, onların yaşlıtlarına olan ilgisini arttırabilmekte ve bebeklerin birbirlerini etkileme çabası içerisinde bulunmalarını sağlamaktadır (Beyazkürk vd., 2007).

Bir yaş civarında, çocuklar arasında işbirlikli oyunun temel davranışları, iki yaş civarında da başkalarına yardımı amaçlayan davranışların başlangıç halleri görülebilmektedir. Fakat bu becerilerin akran ilişkilerine tam olarak yansması söz konusu değildir. İki yaşta, 1 yaşa göre akranlarla nesnelere paylaşmada daha nazik tavırlar sergilenmektedir. Ayrıca, 2 yaş civarında çocuklarla akranları arasında etkileşim başlamaktadır (Hay et. al., 2004).

Çocukların etkileşimlerinde 2 yaştan sonra artış görülmeye başlanır (Hay et. al., 2004). Akranlar arasında ilk tercihler 2 yaştan itibaren başlayabilmektedir. Küçük çocuklarda akran ilişkilerinde cinsiyet tercihleri de zamanla aynı cinsiyetten karşı cinsiyete doğru gelişmektedir. İki- üç yaş civarında kız çocuklar, erkeklerden ziyade kızlarla oyuncaklarını paylaşırlar ve kız akranlarının isteklerine cevap verirler (Hay et. al., 2004). Ortamda rekabet yoksa çocuklar 14.-18. aylar arasında birbirlerine arkadaşça bir tutumla yaklaşabilmektedirler. Eşyalar ya da oyuncaklar için yapılan kavganın yerini genellikle farklı oyuncaklarla yan yana oynama ve bazen de işbirliği alabilmektedir (Çetin vd., 2002). İlk üç yıl içinde akranlar nesnelere sahiplenme konusu ile ilgili anlaşmazlıklar yaşayabilmekteyken zamanla anlaşmazlıkların azaldığı görülmektedir. Dil gelişimi ileri düzeyde olmadığı için

akranlarla yaşanan anlaşmazlıklarda fiziksel saldırganlığa başvurulmaktadır (Hay, 2006). İki buçuk-üç yaş civarında genellikle olumlu akran etkileşimleri ve sosyal etkileşimlerde gerçek yeterliklerin görülmeye başlandığı belirtilmektedir (Branco, 2003; Hay, 2006; Smith et. al, 2005).

Yaşamın ilk iki yılında, çocukların bir araya geldiklerinde daha çok ikili gruplar oluşturdukları gözlemlenmiştir. Üç yaştan itibaren de hem akran gruplarındaki çocuk sayısında hem de bu grupların oluşmasında farklılıklar görülebilmektedir. İkili gruplar halinde oynamayı tercih etseler de, daha kalabalık gruplarla da ilgilenmeye başlarlar. Kendi cinsiyetlerinden olan akranlarıyla ilişki kurma eğilimleri de giderek artmaktadır (Önder, 2005). Üç yaşta çocuklar, akranlarıyla ilişki kurmada kendilerine özgü ve kalıcı yöntemler geliştirmeye başlayabilirler. Bazılarında olumsuz sosyal tavırlar görülebilmektedir. Bu çocukların kurdukları ilişkiler tartışma, saldırı ve karşı çıkışlardan oluşur. Bazı çocuklar ise daha olumlu ve sosyal olabilmektedirler. Bu çocuklarda da akranlarıyla paylaşma, faaliyette bulunma ve akranlarına karşı sevgi gösterileri görülür (Yavuzer, 2002).

Üç yaşla birlikte aynı cinsiyetten akranların tercih edilmesinde sıklık görülmeye başlanmaktadır. Aynı cinsiyette akran tercihi, ilköğretim dönemine kadar artarak devam etmektedir (Schrepferman, Eby, Snyder, & Stropes, 2006). Üç yaşta, akran kabulü ile ilgili tek belirleyici faktör, saldırganlıktır. Bu dönemde, saldırganlığa bağlı olarak bir akranın sevilmemesi şeklinde yargılar ortaya çıkabilmektedir (Johnson, Ironsmith, Snow, & Poteat, 2000).

Görüldüğü gibi, yaşamın ilk iki yılında, akran ilişkileri adına akranların fark edilmesi, akranlarla kısa süreli etkileşimler görülmektedir. Üç yaşla birlikte akran tercihleri ortaya çıkmaktadır. Olumlu sosyal beceriler, oyun davranışları akran tercihlerini, akran gruplarının yapısını şekillendirebilmektedir.

4-6 YAŞ ARASI AKRAN İLİŞKİLERİNİN GELİŞİMİ

Dört yaş çocuklarının, akranlarıyla ilgili algıları 3 yaştan daha karmaşıktır (Johnson et. al., 2000). Saldırgan davranış, çocuklar arasında daha büyük ve olumsuz tepkilere yol açabilmektedir. Sosyal tercihte 3 yaşa göre saldırganlık tek belirleyici değildir. Eğer bir çocuk, saldırgan fakat sosyal açıdan aktif ise sosyal beceriler geliştirebilmişse reddedilmemektedir (Johnson et. al., 2000). Akran tercihlerinin ve popülerliğin temel karakteristiği 4-5 yaştan itibaren şekillenmeye başlamaktadır. Olumlu davranışlar, popülerlikle, olumsuz davranışlar ise akran reddi ile ilişkilidir. Popüler çocukların popüler olmayanlara göre daha çok arkadaşı vardır. Akranları tarafından reddedilen çocuklar, kendilerini yalnız hissetmektedirler ve akranlarıyla olumlu ilişkiler geliştirme fırsatlarından uzaklaşmaktadırlar (Erwin, 1993). Okul öncesi dönemde yaşın ilerlemesiyle birlikte akran gruplarındaki çocuk sayısında ve akranlarla geçirilen sürede artış görülmektedir. Daha çok çocuğun oluşturduğu gruplarda oynanan oyunlar, çeşitlilik göstermekte ve süreleri artmaktadır. Ayrıca işbirliği gibi sosyal beceriler de bu dönemde gelişmeye başlamaktadır (Çetin vd., 2002; Smith et. al., 2005; Yavuzer, 2002). Beş-altı yaştan itibaren yakın akran ilişkilerinin ve gerçek arkadaşlıkların örnekleri görülmektedir (Erwin, 1993). Beş yaştan sonra çocukların anlaşmazlıklarını çözmek için sosyal davranışlar ve sözel tartışma gibi farklı stratejiler de geliştirmeye başladıkları belirtilmektedir (Hay, 2006). Beş yaşında diğer çocuklarla birlikte olma, iyi ilişkiler kurma isteğinin hakim olduğu dönemin ardından, 6-7 yaş aralığında, çocukların paylaşma, dostluk ve sempati gibi davranışlar sergilemelerinin yanı sıra, rekabet, kavga ve çatışmalar içine girdikleri gözlemlenebilmektedir (Beyazkürk vd., 2007).

İlk üç yıldan farklı olarak, dört- altı yaş arasında sosyal gelişimde sağlanan ilerlemeler, akran ilişkilerine, uzun süreli ve kalabalık gruplarla oynanan oyunlar şeklinde yansımaktadır. Bu özelliklerin yanı sıra akran ilişkilerinde anlaşmazlıkları çözme, strateji oluşturma gibi yaklaşımlar, akranların çocukların sosyal hayatlarında önemli bir yere gelmeye başladıklarını göstermektedir.

Okul öncesi dönemde yaşlara göre akran ilişkilerinin gelişimi incelendiğinde, yaş ilerledikçe çocuklarda akran ilişkilerinin yapısının geliştiği görülmektedir. Bu durumu oluşturan etmenler, akranlarla geçirilen zamanın artması, yaşın ilerlemesi ve oyundur. Yaş ilerledikçe gelişim alanlarında sağlanan olgunlaşma, çocukların akran ilişkilerine sosyal davranışlardaki artış olarak yansımaktadır. Akran ilişkilerinin başlaması ve gelişmesi için önemli bir zemin görevi olan oyun da çocukların yaşına bağlı olarak gelişmektedir. Oyun gruplarının sayısı, yaşla birlikte artmakta, tek başına oyundan grup ve işbirlikli oyunlara geçilmektedir. Akranlarla geçirilen zamandaki artış, olgunlaşma sonucunda ortaya çıkan sosyal davranışlar ve oyunlar bir bütün olarak okul öncesi dönemdeki akran ilişkilerinin zamanla gelişmesine ve karmaşık bir yapı haline gelmesine yol açmaktadır. Okul öncesi dönem akran ilişkilerinin temellerinin atıldığı ve akran ilişkilerini etkileyecek temel yeterliklerin kazanıldığı bir dönem olarak önem taşımaktadır.

TÜRKİYE' DE OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE AKRAN İLİŞKİLERİ İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Ülkemizde, özellikle son yıllarda okul öncesi dönemde okullaşma oranının artırılmasına, kalitesinin yükseltilmesine yönelik çalışmalarda önemli bir artış görülmektedir. Bu çalışmalar, döneme ait gelişim özelliklerini, dönemin önemini de gündeme getirmiştir. Yaşamın ilk yıllarındaki akran ilişkileri de üzerinde durulması gereken konulardan biridir. Konu ile ilgili yapılan araştırmalar, son yıllarda artmıştır. Ancak bu çalışmaların artırılmasına, geliştirilmesine duyulan ihtiyaç devam etmektedir. Ülkemizde akran ilişkileri ile ilgili yapılan çalışmalar, ilköğretim ve lise döneminde (Akgün, 2005; Bilgiç ve Yurtal, 2008; Can ve Akdoğan, 2007; Çakır ve Yazıcıoğlu, 2007; Dölek, 2002; Eğercioğlu, 2008; Ertokuş-Delikara 2000; Gültekin, 2003; Önder ve Gülay, 2005; Önder ve Gülay-Duman, 2006 b; Önder ve Gülay, 2008; Pekel, 2004; Topçu ve Erdur-Baker, 2007) yoğunlaşmaktadır. Okul öncesi dönemle ilgili ölçek ve araştırmalar, ilköğretim ve lise dönemi çalışmaları kadar fazla sayıda değildir (Çorbacı-Oruç, 2008; Eğercioğlu, 2008; Gülay, 2008). Bazı çalışmalarda da akran ilişkileri adı altında arkadaşlık ilişkileri incelenmiştir. Daha evvel belirtildiği üzere akran ilişkileri arkadaş ilişkilerinden farklı bir kavramsal bütünlüğe sahiptir. Bazı araştırmalarda da akran ilişkilerine, temel konu olarak olmasa da değişken olarak yer verilmiştir. Örnek olarak, Dinçer (1995) tarafından 5 yaş çocukları için geliştirilmiş sosyal problem çözme eğitiminin, çocukların akran ilişkilerindeki sorunları çözme becerilerini de geliştirdiği belirlenmiştir. Anlıak ve Dinçer (2005) tarafından özel ve resmi okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 5-6 yaş çocuklarına uygulanan kişilerarası problem çözme becerilerinin karşılaştırıldığı bir çalışmada, özel okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden çocukların, akran ilişkilerindeki sorunlara yönelik geliştirdikleri çözüm önerilerinin sayısının, resmi kurumlara devam eden akranlarına göre daha fazla olduğu belirlenmiştir. Doğrudan akran ilişkilerinin temel alındığı araştırmalara bakıldığında da farklı örneklere rastlanabilmektedir. Örnek olarak, Gülay tarafından 2008'de okul öncesi dönem çocuklarının akran ilişkilerinin farklı boyutlarını ölçen üç ölçeğin dilsel eş-değerliği, güvenilirliği, geçerliği yapılarak Türkçe' ye kazandırılmıştır. Bununla birlikte Önder ve Gülay-Duman (2006 a) tarafından yapılan bir çalışmada, anaokuluna devam eden 6 yaş çocuklarının depresif eğilim düzeyi ile sosyometri puanları arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmaya, 100 çocuk katılmıştır.

Araştırmanın sonuçları, depresif eğilim düzeyi ile sosyometri puanları arasında ilişki olmadığını göstermektedir. Altı yaş çocuklarında sosyal yeterliğin, akran statüsünün, sosyal bilgi işleme sürecinin incelendiği bir çalışmada da (Çorbacı-Oruç, 2008), çocukların akran grubuna giriş, akranlar tarafından kışkırtılma durumlarında verdikleri tepkiler ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Saldırganlık açısından da tepkisel saldırganlıkta cinsiyetler arasında erkek çocukların lehine farklılık bulunmuştur. Tepkisel olmayan saldırganlıkta ise cinsiyetler arasında farklılığa rastlanmamıştır. Aynı zamanda cinsiyetler ile akran statüsü arasında da farklılık bulunmamıştır. Okul öncesi dönemdeki kaynaştırma çalışmalarında öğretmenlerin, anne-babaların tutumları ile akran ilişkilerinin incelendiği bir çalışmada (Çulhaoğlu-İmrak, 2009), 89 okulöncesi öğretmeni, çocuğu anasınıfına devam eden 281 anne-baba ve kaynaştırma eğitimine devam eden dört sınıfta bulunan 4 özel gereksinimli çocuk ile bu çocukların sınıflarında yer alan 72 normal gelişim gösteren çocuk yer almıştır. Araştırmanın sonucunda, kaynaştırma eğitimi uygulanan sınıflarda, olumlu sosyal iletişim davranışlarının olumsuz sosyal iletişim davranışlarından daha fazla olduğu ve öğretmen yaklaşımının akran ilişkilerinde etkili olduğu görülmüştür. Kaynaştırmaya karşı olduğunu belirten öğretmenin sınıfında, diğer sınıflara göre daha fazla olumsuz davranış gözlenmiştir. Normal gelişim gösteren çocukların, özel gereksinimli çocuğu yeterli buldukları her etkinliğe kabul ettikleri, yardımlaştukları görülmüştür. Okul öncesi dönem çocuklarının sosyal konumlarını etkileyen çeşitli değişkenleri ve bu değişkenlerin birbirleri ile ilişkilerinin incelendiği bir çalışmada, İstanbul'da yaşayan, anaokuluna devam eden 5-6 yaş grubundan 400 çocuk katılmıştır (Gülay, 2009a). Araştırmanın sonuçlarına göre, çocukların sosyal konumları ile aşırı hareketlilik ve akranlarının şiddetine maruz kalma arasında olumsuz yönde anlamlı ilişkinin olduğu bulunmuştur. Sosyal konum ile saldırganlık, korkulu-kaygılı olma, dışlanma, başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranış ve sosyal olmayan davranış arasında ilişki olmadığı belirlenmiştir. Dört yaş çocuklarının kişilerarası sorun çözme becerilerine ve sorunlu davranışların azaltılmasına yönelik hazırlanan eğitim programının etkililiğinin incelendiği bir çalışmada (Kargı, 2009) programın, çocukların anneleriyle ve akranlarıyla yaşadıkları sorunları çözme becerilerinde artışa yol açtığı belirlenmiştir.

Görüldüğü gibi yapılan çalışmalar, akran ilişkilerinin farklı değişkenler açısından ele alındığını ve durum tespiti, program etkililiğinin belirlenmesi, ölçek uyarılma gibi farklı amaçlarla planlandıklarını göstermektedir.

SONUÇ

Uzun yıllardır yapılan çalışmalar (Cassidy, & Asher, 1992; Chen et. al., 2005; Johnson, et. al., 2000), akran ilişkilerinin çocukların sosyal-psikolojik sağlıklarının en önemli belirleyicilerinden biri olduğunu ortaya koymaktadır. Yurt dışında, akran ilişkilerinin kısa ve uzun süreli etkilerinin ve farklı değişkenlerle ilişkilerinin incelendiği çok sayıda araştırma (Connor, 2004; Larson, & Lochman, 2002) gerçekleştirilmektedir. Türkiye'de de konuyla ilgili yapılan çalışmaların son yıllarda artış ve çeşitlilik gösterdiği görülmektedir. Ancak ilköğretim ve lise dönemindeki akran ilişkileri araştırmalarına göre yaşamın ilk yıllarındaki akran ilişkilerine yönelik araştırma ve ölçek çalışmalarının sayısının artırılmasına ihtiyaç vardır.

ÖNERİLER

Ülkemizde de var olan ölçekler doğrultusunda, okul öncesi dönem akran ilişkilerinin farklı değişkenler açısından incelenmesi, konunun detaylı olarak araştırılması adına önem taşımaktadır. Bununla birlikte okul öncesi dönem çocuklarının akran ilişkilerinin yapısının, bu ilişkilerdeki problemlerin ortaya çıkarılması için daha farklı ve çeşitli örneklem gruplarının yer aldığı araştırmalar

KAYNAKÇA

yapılmalıdır. Okul öncesi dönem çocuklarının akran ilişkileri farkı değişkenler (yaş, sosyo ekonomik düzey, bilişsel, duygusal, fiziksel gelişim, anaokuluna devam süresi, tek ebeveynli aileler, kardeş sayısı vb.) açısından da incelenebilir. Çocukların okul öncesi dönemden başlayarak akran ilişkilerinin uzun süreli takip edildiği araştırmalar yapılmalıdır. Türkiye’ de okul öncesi dönem çocukları için geliştirilmiş akran ilişkileri ölçekleri yeterli olmadığı için, okul öncesi dönemde akran ilişkilerine yönelik farklı boyutlara sahip ölçekler geliştirilmelidir. Okul öncesi dönemde akran ilişkilerinde sorun yaşayan çocuklar için özel programlar hazırlanmalıdır.

- Akgün, S. (2005). Akran Zorbalığının Anne-Baba Tutumları Ve Anne-Baba Ergen İlişkisi Açısından Değerlendirilmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Anlıak Ş., ve Dinçer, Ç. (2005). Okul öncesi dönemde kişiler arası bilişsel problem çözüme becerilerinin geliştirilmesi. *Eğitim Araştırmaları*, 20, 122-134.
- Beyazkürk, D., Anlıak, Ş., ve Dinçer, Ç. (2007). Çocuklukta akran ilişkileri ve arkadaşlık. *Eurasian Journal of Educational Research*, 26, 13-26.
- Bilgiç, E., ve Yurtal, F. (2008). İlköğretimde zorbalığın sınıf atmosferine göre incelenmesi. *VII. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu*. (s. 270-274). Çanakkale: 18 Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- Branco, A. (2003). Social development in cultural context. Cooperative and competitive interaction patterns in peer relations. J. Valsier, & K. Connelly (Eds.), *Handbook of Developmental Psychology* (s. 238-256). London: Sage Publications.
- Brown, W. H., Odom, S. L., & Conray, M. A. (2001). An intervention hierarchy for promoting young children’s peer interactions in natural environments. *Topics in Early Childhood Special Education*. 21, (3), 162- 175.
- Can, G., ve Akdoğan, R. (2007). Öğretmen adaylarının empatik eğilim ve saldırganlık düzeyleri ile uyum düzeyleri arasındaki ilişkiler. *XVI. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi* (s.568-575.), Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- Chen, X., Chang, L. , He, Y., & Liu, H. (2005). The peer group as a context: Moderating effects on relations between maternal parenting and social and school adjustment in Chinese children. *Child Development*, 76, (2), 417-434.
- Connor, D. F. (2004). *Aggression & antisocial behavior in children and adolescents*. New York: The Guilford Press.
- Çakır, M. A., ve Yazıcıoğlu, A. (2007). Lise son sınıf öğrencilerinin aile içi ve okulda yaşanan şiddet ve saldırganlığa yönelik görüş ve düşünceleri. *XVI. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi* (s. 519-524), Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- Çetin, F., Bilbay, A. A., ve Kaymak, D. A. (2002). *Araştırmadan uygulamaya çocuklarda sosyal beceriler*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık Hizmetleri.
- Çorbacı-Oruç, A. (2008). 6 Yaş Çocuklarında Sosyal Yeterliliğin, Akran İlişkilerinin ve Sosyal Bilgi İşleme Sürecinin Değerlendirilmesi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Çulhaoğlu-İmraç, H. (2009). Okul Öncesi Dönemde Kaynaştırma Eğitimine İlişkin Öğretmen Ve Ebeveyn Tutumları İle Kaynaştırma Eğitimi Uygulanan Sınıflarda Akran İlişkilerinin İncelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Adana: Çukurova Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Dinçer, Ç. (1995). Anaokuluna Devam Eden 5 Yaş Grubu Çocuklarına Kişiler Arası Problem Çözme Becerilerinin Kazandırılmasında Eğitimin Etkisinin İncelenmesi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Doll, B., Murphy, P., & Song, S. Y. (2003). Their relationship between children's self-reported recess problems and peer acceptance and friendships. *Journal of School Psychology*, 41, 113-130.
- Dölek, N. (2002). Öğrencilerde Zorbaca Davranışların Araştırılması Ve B Önleyici Program Modeli. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Eckerman, C. O., & Peterman, K. (2004). Peers and infant social/communicative development. G. Brenner, & A. Fogel (Eds.), *Blackwell Handbook of Infant Development*. USA: Blackwell Publishing.
- Eğercioğlu, N. (2008). *Factors Underlying Peer Acceptance: Gender, Age And Social Skills*. Unpublished thesis of master of arts. İstanbul: Bogazici University. Institute of Graduate Studies.
- Ertokuş-Delikara, I. (2000). Ergenlerin Akran İlişkileri İle Suç Kabul Edilen Davranışlar Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erwin, P. (1993). *Friendship And Peer Relations in Children*. New York: John Wiley & Sons Publishers.
- Fabes, R. A., Hanish, L. D., & Martin, C. L. (2003). Children at play: The role of peers in understanding the effects of child care. *Child Development*, 74, (4), 1039-1043.
- Gülay, H. (2008). 5-6 Yaş Çocuklarına Yönelik Akran İlişkileri Ölçeklerinin Geçerlik Güvenirlik Çalışmaları Ve Akran İlişkilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Gülay, H. (2009a). 5-6 Yaş çocuklarının sosyal konularını etkileyen çeşitli değişkenler. *Yüzcüncü İl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. VI, (1), 104-121.
- Gülay, H. (2009b). *Okul Öncesi Dönemde Akran İlişkileri*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Gültekin, Z. (2003). Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği Geliştirme Çalışması. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hay, D. F. (2006). Yours and mine: Toddlers' talk about possessions with familiar peers. *British Journal of Developmental Psychology*, 24, 39-52.
- Hay, D. F., Payne A., & Chadwick, A. (2004). Peer relations in childhood. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45, (1), 84-108.
- Hodges, E. V. E., Malone, M. J., & Perry D. G. (1997). Individual risk and social risk as interacting determinants of victimization in the peer group. *Developmental Psychology*, 33, 1032-1039.
- Howes, C., & Tonyan, H. (1999). Peer relations. L. Balter, & C. S. Tamis-Le Monda. (Eds.). *Child Psychology: A Handbook of Contemporary Issues* (s. 143-157). USA: Psychology Press Taylor & Francis Group.
- Johnson, C., Ironsmith, M., Snow, C. W., & Poteat, M. (2000). Peer acceptance and social adjustment in preschool and kindergarten. *Early Childhood Education Journal*. 27, (4), 207-212.

- Kargı, E. (2009). Bilişsel Yaklaşım Dayalı Kişiler Arası Sorun Çözme Becerileri Kazandırma (BSC) Programının Etkililiği: Okul Öncesi Dönem Çocukları Üzerinde Bir Araştırma. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kosir, K., & Pecjak, S. (2005). Sociometry as a method for investigating peer relationships: What does it actually measure ?. *Educational Research*, 47, (1), 127-144.
- Kostelnik, M. J., Whiren, A. P., Soderman, A. K., & Gregory, K. (2005). Guiding children's social development. (fifth edition). *Theory to Practice*. USA: Thomson & Demler Learning.
- Ladd, G. W., Kochenderfer- Ladd, B., & Coleman, C. C. (1996). Friendship quality as a predictor of young children's early school adjustment. *Child Development*, 67, 1103-1118.
- Larson, J., & Lochman, J. E. (2002). *Helping school children cope with anger. A cognitive-behavioral intervention*. New York: The Guilford Press.
- Lindsey, E. W. (2002). Preschool children's friendships and peer acceptance: Links to social competence. *Child Study Journal*, 32, (3), 145-156.
- Mendez, J. L., Fantuzzo, J., & Cicchetti, D. (2002). Profiles of social competence among low-income African- American preschool children. *Child Development*, 73, (4), 1085-1100.
- Önder, A. (2005). Okul öncesi dönemde akran ilişkileri. A. Oktay, ve Ö. P. Unutkan (Der.). *Okul Öncesi Eğitimde Güncel Konular*. (s. 249-265). İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Önder, A., ve Gülay-Duman, H. (2006 a). Altı yaş çocuklarının depresif eğilim düzeyleri ile sosyometri puanları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Avrupa Birliği Sürecinde Okul Öncesi Eğitimin Bugünü ve Geleceği Sempozyumu (Uluslararası Katılımlı)*. (s. 198-207). Kıbrıs: Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi.
- Önder, A., ve Gülay-Duman, H. (2006 b). İlköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin sosyal konumları ile akademik başarıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *V. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Kongresi* (s. 421-426). Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- Önder, A., ve Gülay, H. (2005). İlköğretim 5. sınıfa devam eden çocuklarda sosyal konum ile kendilik değeri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *14. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi* (s. 622-626). 28-30 Eylül 2005. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi. Denizli.
- Önder, A., ve Gülay, H. (2008). İlköğretime devam eden öğrencilerin okula uyumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *VII. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu* (s. 275-279). Çanakkale: 18 Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- Parker, J. G. & Asher, S. R. (1993). Friends and friendship quality in middle childhood: Links with peer group acceptance and feelings of loneliness and social dissatisfaction. *Developmental Psychology*, 29, 611-621.
- Pekel, N. (2004). Akran zorbalığı grupları arasında sosyometrik statü, yalnızlık ve akademik başarı durumlarının incelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Rodkin, P. C., & Hodges, E. V. E. (2003). Bullies and victims in the peer ecology: Four questions for psychologists and school professionals. *School Psychology Review*, 32, (3), 384-400.
- Santrock, J. W. (2004). *Child development*. (tenth edition). New York: McGraw-Hill Publishing.

- Schuster, B. (1999). Outsider at school: The prevalence of bullying and its relation with social status. *Group Processes and Intergroup Relations*, 2, 175-190.
- Schrepferman, L. M., Eby, J., Snyder, J., & Stropes, J. (2006). Early affiliation and social engagement with peers: Prospective risk and protective factors for childhood depressive behaviors. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 14, (1), 50-61.
- Schwartz, D., Dodge, D. A., Petit, G. S., & Bates, J. E. (2000). Friendship as a moderating factor in the pathway between early harsh home environment and later victimization in the peer group. *Developmental Psychology*, 36, 646-662.
- Smith, P. K., Cowie, H., & Blades, M. (2005). *Understanding children's development*. (fourth edition). USA: Blackwell Publishing.
- Song, S. Y. (2006). *The role of protective peers and positive peer relationships in scholl bullying: How can peers help ?* Unpublished Doctoral Thesis. University of Nebraska, Nebraska.
- Topçu, Ç., ve Erdur-Baker, Ö. (2007). Geleneksel akran zorbalığının, siber zorbalığın ve bu iki tip zorbalık türü arasındaki ilişkinin toplumsal cinsiyet açısından incelenmesi. XVI. *Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi* (s. 456-461). Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- Walker, S. (2004). Teacher reports of social behavior and peer acceptance in early childhood: Sex and social status differences. *Child Study Journal*, 34, (1), 13-28.
- Wood, J. J., Cowan, P. D., & Baker, B. L. (2002). Behavior problems and peer rejection in preschool boys and girls. *The Journal of Genetic Psychology*, 136, (1), 72-88.
- Yavuzer, H. (1999). *Bedensel, Zihinsel Ve Sosyal Gelişimiyle Çocuğunuzun İlk 6 Yılı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2002). *Doğum Öncesinden Ergenlik Sonuna Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yrd. Doç. Dr. Hülya GÜLAY

İstanbul doğumlu olan Hülya GÜLAY, lisans eğitimini 2001 yılında Marmara Üniversitesi Okul Öncesi Eğitim Öğretmenliği bölümünde tamamlamıştır. Yüksek lisans eğitimini Hacettepe Üniversitesi, doktora eğitimini ise Marmara Üniversitesi'nde gerçekleştirmiştir. 2002-2006 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda çocuk gelişimi ve anaokulu öğretmeni olarak görev yapmıştır. 2006 yılında Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Eğitim ABD.'nda araştırma görevlisi olarak çalışmaya başlamıştır. 2008 yılında yardımcı doçent olan yazar, halen aynı bölümde görevini devam ettirmektedir. Hülya Gülay'ın alanıyla ilgili kitapları, ulusal ve uluslar arası yayınları bulunmaktadır.